

Fatma HACIYEVA

Tibb elmləri doktoru

Elmi-Tədqiqat Mamalıq və Ginekologiya İnstitutu

E-mail: dr.fatima@mail.ru

<https://doi.org/0000-0003-0198-5887>

<https://doi.org/10.59849/2309-7922.2025.2.215>

AŞIQ ƏLƏSGƏRİN BORÇALI AŞIQ MÜHİTİNİN FORMALAŞMASINDA ROLU

Xülasə

Aşıq ənənəvi xalq musiqi aləti olan sazın ifaçısı, şair, musiqi bəstələyicisi-dir. O, ifa edir, söz qoşur, musiqi bəstələyir və həm də aşıq havalarında rəqs edir. Aşıqların genetik başlanğıcı qam-şaman mədəniyyətinə dayanır. Aşıqlar həm də ozandır. Aşıqların yaradığı poeziya eyni zamanda yazılı Azərbaycan ədəbiyyatına ciddi təsir göstərmişdir. Azərbaycanda aşıq ədəbiyyatının bir çox görkəmli nümayəndəsinin olmasına baxmayaraq ədəbi məktəb səviyyəsində aşıq məktəbi Dədə Ələsgərin adı ilə bağlıdır. Aşıq məktəbi anlayışı isə özündə fərqli xüsusiyyətləri birləşdirir. Bu mənada məqalədə Azərbaycan folklorşünaslığında aşıq məktəbi, aşıq mühiti anlayışlarına aydınlıq gətirilir, həmçinin Borçalı aşıq mühitinin görkəmli nümayəndələrinin qoşmaları, aşıq musiqisinə gətirdiyi yeniliklər təhlil edilir.

Məqalədə Borçalı aşıq mühitinə Aşıq Ələsgərin təsiri məsələsi də diqqət mərkəzində saxlanılmış, Dədə Ələsgərin işığı düşmüş Borçalı aşıq poeziyasının örnəkləri fikir süzəcindən keçirilir.

Açar sözlər: aşıq, aşıq havası, aşıq mühiti, aşıq məktəbi, ustadnamə

Fatma HAJIYEVA

THE ROLE OF ASHIG ALASGAR IN THE FORMATION OF THE BORCHALI ASHIG ENVIRONMENT

Summary

Ashig is a performer of the traditional folk musical instrument saz, a poet, a composer of music. He plays, composes lyrics, composes music, and also dances to ashig tunes. The genetic beginning of ashigs is based on the gam-shaman culture. Ashigs are also ozans. The poetry created by ashigs has also had a serious impact on written Azerbaijani literature. Despite the fact that there are many prominent representatives of ashig literature in Azerbaijan, the ashig school at the level of the literary school is associated with the name of Dede Alasgar. The concept of ashig school combines different features. In this sense, the article clarifies the concepts of ashig school and ashig environment in Azerbaijani

folklore, and also analyzes the compositions of prominent representatives of the Borchali ashig environment and the innovations they brought to ashig music.

The article also focuses on the influence of Ashug Alasgar on the Borchali ashig environment, and examines examples of Borchali ashig poetry that have been influenced by Dede Alasgar.

Keywords: ashig, ashig melody, ashig environment, ashig school, ustadname

Фатъма ГАДЖИЕВА

РОЛЬ АШУГА АЛЕСКЕРА В ФОРМИРОВАНИИ БОРЧАЛИНСКОЙ АШУГСКОЙ СРЕДЫ

Резюме

Ашуг – исполнитель на традиционном народном музыкальном инструменте саз, поэт и композитор. Он играет на сазе, сочиняет тексты песен, музыку, а также танцует под ашугские мелодии. Генетические истоки ашугов восходят к культуре кам-шаманов. Ашуги – также поэты. Поэзия, созданная ашугами, оказала серьёзное влияние и на письменную азербайджанскую литературу. Несмотря на то, что в Азербайджане существует множество выдающихся представителей ашугской литературы, ашугская школа на уровне литературной школы связана с именем Деде Алескера. Понятие «ашугская школа» сочетает в себе различные черты. В этой связи в статье уточняются понятия «ашугская школа» и «ашугская среда» в азербайджанском фольклоре, а также анализируются произведения выдающихся представителей борчалинской ашугской среды и новаторство, привнесённое ими в ашугскую музыку. В статье также рассматривается влияние Ашуга Алескера на ашугскую среду Борчалы и рассматриваются примеры ашугской поэзии Борчалы, на которую оказал влияние Деде Алескер.

Ключевые слова: ашуг, мелодия ашыга, ашугская среда, ашугская школа, уstadname

Giriş

Azərbaycan folklorşünaslığında aşığı məktəbi və aşığı mühiti terminlərinə tez-tez rast gəlirik. Bu terminlər müasir Azərbaycan folklorşünasları tərəfindən birmənalı qarşılanmır. Professor Paşa Əfəndiyev “Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı” əsərində aşığı yaradıcılığından bəhs edərkən həm “aşığı üslubu” “aşığı məktəbləri” terminindən istifadə edir: “Aşığı üslublarının olması qanunidir. Ona görə də Azərbaycanda qədimdən bəri müxtəlif aşığı məktəbləri fəaliyyət göstərmişdir” (1, s. 500).

Folklorşünas, aşığı yaradıcılığının tədqiqatçısı professor Mahmud Allahmanlı “Aşığı yaradıcılığının inkişaf mərhələləri” əsərində “aşığı məktəbi” termininə qarşı çıxaraq yazır: “Onu da deyək ki, aşığı yaradıcılığının tarixində bir xətt üzrə inkişaf olub və məktəb səviyyəsində görünəcək elə bir istiqamət də olmayıb. Çünki qaynaqlarla bağlı hər hansı bir sahədə tamamilə yeni (məktəb səviyyəsində) nəşə demək o qədər də asan olan deyil” (2, s. 200).

Fikrimizcə, professor Mahmud Allahmanlının yanaşması məntiqlidir. Ədəbiyyatda məktəb dedikdə üslub, janr və dil baxımından tamamilə yeni konsepsiya məktəb səviyyəsinə yüksələ bilər. Burada görkəmli folklorşünas Mürsəl Həkimovun fikrini xatırlamaq yerinə düşür: “Şübhəsiz, məktəb məsələsində sənətkarın məfkurəsi, üslub məqamlarının yaxınlığı, dünyagörüşü, ifaçılıq üslubu əsas götürülməlidir” (3, s. 71)

Professor M.Həkimov aşığı məktəbi anlayışına aşığın üslubunu, dünyagörüşü və qayə yaxınlığını aid edir, bu yanaşma məktəb anlayışının deyil, əslində aşığı mühiti terminin əsas xüsusiyyətləri kimi qəbul edilə bilər.

Məhz bu cəhətləri nəzərə alaraq Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində aşığı yaradıcılığının inkişafı, xüsusiyyətləri və əsas bədii istiqamətləri haqqında fikir yürüdərkən aşığı mühiti ifadəsindən istifadə məqbul sayıla bilər.

Azərbaycan aşığı yaradıcılığının bölgələr üzrə yayılma, formalaşma və inkişaf xüsusiyyətləri folklorşünas alimlərin diqqət mərkəzində olmuşdur.

Görkəmli ədəbiyyatşünas Ə.Yerevanlı aşığıların bölgələr üzrə qruplara bölünməsi məsələsinə fərqli yanaşmışdır: “Biz aşığıların ərəziyə görə qruplara bölünməsinə tərəfdar çıxmırıq. Bizim fikrimizcə, aşığılar yazıb-yaratdıqları dilə görə qruplara (məktəblərə) bölünməlidir” (4).

Professor M.Həkimov Ə.Yerevanlının bu fikrinin birinci hissəsini qəbul edir, lakin ikinci hissəsi ilə razılaşmır: “Əlbəttə, Ə. Yerevanlının fikrinin birinci tərəfi təqdir olunsa da, ikinci tərəfi aşığıların dilə görə qruplaşdırılması mübahisəlidir” (3, s. 70)

Hər iki folklorşünasın yanaşması Sovet dövrü üçün anlaşılacaq idi, lakin müasir Azərbaycan folklorşünaslığında aşığı yaradıcılığının bölgələr üzrə təsnifi mümkün görünür. Məlumdur ki, aşığılıq sinkretik sənətdir, burada musiqi, şeir və rəqs kimi müxtəlif incəsənət elementləri birləşir. Bölgələrdə ləhcə, dialekt elementləri, həmçinin müxtəlif bölgələrə aid musiqi və rəqs elementlərinin olması

imkan verir ki, aşiq yaradıcılığı bölgələr üzrə təsnif edilsin. Məsələn, Mürsəl Həkimov Azərbaycan aşiq ədəbiyyatı əsərində aşiq havalarını təsnif edərkən konkret hansı bölgəyə və bölgənin hansı aşıqlarına aid olması haqqında məlumat vermişdir.

M.Həkimovun aşiq havaları ilə bağlı qeydlərə nəzər salaq:

Göyçə aşıqlarına aid havalar:

“Göyçə güli” şən-şux oynaq havadır, Ümumi kökə köklənir, Şah pərdədən başlanır, qoşmalara oxunur, havanı Aşiq Alı yaratmışdır” (3, s. 226)

“Qaytağı” (“Göyçə qaytağı”) qəmli havadır, Ümumi kökə köklənir, Şah pərdədən başlayır, qoşmalara oxunur.” (3, s. 222)

“Aşiq təsnifi” (“Qəmərca”, “Qaragöz”, “Qaragöz bala”, “Bu gecə”) şən-şux oynaq havadır, Ümumi kökə köklənir, şah pərdədən başlanır, təcnislərə oxunur, hava aşiq Alıya isnad olunur” (3, s. 220).

“Yüngül şərili” (“Göyçə gözəlləməsi”)-şən-şux oynaq havadır, Ümumi kökə köklənir, Şah pərdədən başlanır, qoşmalara oxunur, havanı Aşiq Ələsgər yaratmışdır” (3, s. 224)

Borçalı aşıqlarına aid havalar:

“Fəxri”-qəmli havadır, Urfani kökünə köklənir, Urfani pərdədən başlanır, qoşma və gəraylılara oxunur, havanı aşiq Kamandar yaratmışdır” (3, s. 230)

“Güllü qafiyə” (“Qoşa qafiyə”, “Əmrahı”) şən-şux oynaq havadır, Misri kökünə köklənir, Misri pərdədən başlanır, güllü qafiyə qoşmaya oxunur, havanı aşiq Əmrah yaratmışdır” (3, s. 226)

“Saritel” şən-şux oynaq havadır, Urfani kökünə köklənir, Urfani pərdədən başlanır, gəraylılara oxunur, hava aşiq Əmraha isnad olunur” (3, s. 228)

“Orta Saritel” qəmli havadır, Urfani kökünə köklənir, Şah pərdədən başlanır, gəraylılara oxunur, hava aşiq Əmraha isnad olunur” (3, s. 228).

Professor M.Həkimovun qeydlərindən aydın olur ki, yuxarıda adları çəkilən aşiq havalarının yaradıcıları iki əsas bölgəni Qərbi Azərbaycanın Göyçə mahalını və hazırda Gürcüstan Respublikası ərazisində yer alan Borçalı mahalını təmsil edir.

Yeri gəlmişkən alimin bu qeydləri sırasında Azərbaycanın müxtəlif bölgələrini təmsil edən aşıqlar və onların aid olduğu bölgələrin də adı qeyd edilir. Bundan əlavə M.Həkimov yuxarıda qeyd edilmiş saz havacatları ilə əlaqədar tədqiqat apardığı zaman ona yardım etmiş aşıqların adlarını da bölgələr üzrə qruplaşmış, Gürcüstan Respublikası ərazisində yaşayan aşıqlardan Aşiq Humay, Aşiq Sadıq, Aşiq Məmməd, Aşiq Əmrah, Aşiq Hüseyn Saraclı, Aşiq Xındı, Məmməd, Aşiq Kamandar, Aşiq Göycə, Aşiq Əhməd, Məmməd Sadaxlı, Aşiq Sədinin adlarını çəkmiş(3. s.231), bir növ Borçalı aşiq mühitinin nümayəndələrini təqdim etmişdir.

Professor M.Allahmanlı da aşiq yaradıcılığının bölgələrə uyğun tədqiq edilməsi fikrini müdafiə edir. O yazır: “Mövcud Azərbaycan xəritəsində olan aşiq yaradıcılığının bu istiqamətdə araşdırılması, daha doğrusu, ümumilikdə mühit səviyəsində öyrənilməsi daha uğurlu və daha real olardı” (2, s. 202).

Bu faktlar bizə imkan verir ki, bölgələr üzrə aşiq mühitindən, o cümlədən Borçalı aşiq mühitində yetişmiş aşıqlar və Dədə Ələsgərin bəzi Borçalı aşıqlarına təsirindən danışaq.

Əsas hissə

Aşiq Əmrah, Aşiq Aslan Kosalı, Aşiq Hüseyn Saraclı, Aşiq Xındı Məmməd, Aşiq Kamadar, Aşiq Məhəmməd Sadaxlı Borçalı aşiq mühitinin sayılıb-seçilən aşıqlarındandır.

Ağ Aşiq, Aşiq Alı kimi aşıqlar Göyçə aşiq mühitinin təməl daşları, Aşiq Ələsgər isə bu təməl üzərində qurulmuş ölümsüzlük abidəsi idi. Professor Mahmud Allahmanlı haqlı olaraq yazır ki, Aşiq Ələsgər Göyçə aşiq mühitinin tacıdır, daha doğrusu, mühitin yaradıcılıq uğurlarında zirvədir (2. s.204) Aşiq Ələsgərə Dədə ünvanı təkcə onun ustad aşiq olması, qeyri-adi istedadı, yaşının digər aşıqlarla müqayisədə irəli yaşda olmasına görə verilməmişdi Dədə ünvanı Aşiq Ələsgərə həm də ona görə verilməmişdi ki, onun sözünün təsiri, sazının ecazkar havası bütün Azərbaycana eləcə də Borçalı mahalına yayılmışdı. Borçalı mahalının bir çox ustad və ifaçı aşıqlarında Dədə Ələsgərin təsirini görə bilərik.

Yaradıcılığında Dədə Ələsgərin nəfəsi duyulan ustad aşıqlardan biri də Aşiq Əmrahdır. (Əmrah Gülməmmədov) (1913-1987)

Borçalı aşiq mühitinin ustad aşığı sayılan Aşiq Əmrahın məşhur “Kəsildi” rədifli qoşmasında Dədə Ələsgərin isti nəfəsini duya bilərik. “Kəsildi” rədifli qoşmada Dədə Ələsgərin “Görmədim” rədifli qoşmasının janr, məzmun və dil vahidlərinin oxşarlığı aydın sezilir.

Hər ikisi qoşma janrındadır, 11 hecadan ibarətdir və 6+5 bölgüsündədir. Məzmun baxımından hər iki qoşma ictimai-əxlaqi məzmun daşıyır. Qoşmaların hər ikisi lirik qəhrəmanın kifayət qədər həyat təcrübəsi olan aşıqların öz dilindən söylənilir. Həm “Görmədim”, həm də “Kəsildi” qoşmasında müəllifin cəmiyyətdə, ətrafdakı insanlardan şikayət motivi var. Dədə Ələsgər şikayətlənir ki;

Namərdi özümə mən dost eylədim,
Yolunda canıma çox qəsd eylədim,
Söyüddən bağ saldım, peyvəst eylədim,
Almasın, heyvasın, narın görmədim (5, s. 44).

“Görmədim” qoşmasının ikinci bəndində Dədə Ələsgər namərdi dost tutması, namərd çıxanların yolunda əziyyət çəkməsindən, sanki söyüddən bağ salması, peyvənd etməsi, meyvəsini görə bilməməsindən gileylənir. Bəndin son iki misrasında güclü təzad var. Eyni zamanda son iki misradan anlaşılır ki, lirik qəhrəman-şair namərdi namərd olduğunu bilərək özünə dost edib, yolunda canına qəsd edib. Çünki söyüdə qələm vuran (peyvəst edən) söyüddən meyvə edəcəyinə ya ümid etməz, ya da buna ümidi az olar, görünür, şair namərdin islah yolu ilə düz yola qayıdacağına ümid edib və ümid də söyüd ağacından meyvə əldə etmək ümidinə bənzəyir.

Aşıq Əmrahın “Kəsildi” qoşmasının ilk bəndində də şair gileylidir;

Ömrün bağçasında bir bağ bəslədim,
Gül açanda onun tağı kəsildi.
Düşmən iblis oldu, dost qeybətpərəst,
Biçarə canıma yağı kəsildi (6, s. 282).

Burada şair bağ salmaq yerinə ömür bağçasında bağ bəsləməsi, bəslənmiş bağda ağaclar gül açarkən (meyvə verməyə yaxındır) tağının kəsilməsi, düşmənin daha da namərd olması (iblisə müqayisə edilir), dostun qeybət etməsi, lirik qəhrəmana düşmən kəsilməsindən şikayət olunur.

“Bağ”, “dost”, “düşmən”, “yağı” kimi açar sözlər hər iki qoşmanın lüğət tərkibi üçün keçərlidir. Aşıq Ələsgərdə şikayət təsdiq və inkar feilləri, Aşıq Əmrahda isə təsdiq feilləri ilə verilmişdir.

Eyni zamanda “Kəsildi” qoşmasında “tağı kəsildi” deyimi Aşıq Ələsgərin bir çox şeirində, həmçinin “Kəsildi” qoşmasında da işlənmişdir:

Nagah badi-sərsər əsdi üzümə,
Ömür bostanımın tağı kəsildi (5. 1988, s. 39)

Dədə Ələsgərin “Kəsildi” qoşması haqqında İslam Ələsgərovun belə bir qeydi vardır: “Aşıq Talıbın söyləməsinə görə aşıq bu qoşmanı 1905-ci ildə qaçaq Əmirəhmədin məclisində demişdir” (5, s.175).

Bundan əlavə Aşıq Əmrahda I bənddə işlənmiş son iki misra məzmun və linqvistik baxımdan Ələsgərin qoşmasının V bəndi ilə eyni xəttə birləşir:

Çox qaçdım qəzadan olmadı çara,
Bir vurmuşdu, bir də vurdu, dübara...
Çinovniklər istədilər qurtara
Dostlarım özümə yağı kəsildi (5, s. 39).

Bəndin məzmunundan aydın olur ki, lirik qəhrəman-Ələsgər qəzadan qaçmaq istəsə də mümkün olmamış, dövlət məmurları ona kömək etmək istəsə də, dostları ona yağı kəsilmiş, mane olmuşlar. Aşıq Əmrahda da vəziyyət oxşardır, aşığın düşmənləri iblis olmuş, dostları onun qeybətini etmiş və aşığın canına yağı kəsilmişdir.

Aşıq Ələsgərin “Kəsildi” qoşması ilə Aşıq Əmrahın “Kəsildi” qoşmasını müqayisə etdikdə digər ifadələrin də üst-üstə düşdüyünün şahidi oluruq.

Ələsgərdə:

Qul Ələsgər işin müşküldü, müşkül,
Dərdini deməyə yoxdu əhli-dil.
Döy başına fəğan eylə müttəsil,
Daha deyib-gülmək çağı kəsildi (5, s. 39).

Əmrahda:

Mərd olanlar hec danışmaz punhanı,
Ozunə ar bilər həcvi-hədyanı.
Məclislər başında dostlarım hanı,
Şən omrumun bir novrağı kəsildi (6, s. 282).

Dədə Ələsgər dərini deməyə sözün dəyərini bilən, dolayısı ilə dostların yoxluğunu, bu səbəbdən də deyib-gülmək çağının kəsildiyini, Aşıq Əmrah da məclislərdə dostların yoxluğunu, şən ömrünün (ömrün şənliyi deyib-güləndə mümkündür) bəzəyinin, yaraşığının, lətafətinin kəsildiyini yazır.

Dədə Ələsgərdə:

Könlüm yasdan çıxmır, qəlbim qaradan,
Bu dərdi-möhnətdən, bu macəradan,
Dövlət getdi, hörmət qalxdı aradan,
Qapımızdan dost ayağı kəsildi (5, s. 39).

Aşıq Əmrahda:

Əmrah aşıq olub obalar gəzdi,
Necə yağılardan bağırmı əzdi.
Dostun həsrətinə illərlə dozdu,
Qapımızdan dost ayağı kəsildi (6, s. 282).

Hər iki aşıq dostların yoxluğu, başlarına gəlmiş qəza- qədərdən şikayət edir.

Aşıq Ələsgərdə: “Ömür bostanımın tağı kəsildi”, “Bədəndən qolumun sağı kəsildi”, “Əlimdə şərbətim ağı kəsildi”, “Qapımızdan dost ayağı kəsildi”, “Ürəyimin bəndi, bağı kəsildi”, “Dostlarım üzümə yağı kəsildi”, “Daha deyib gülmək çağı kəsildi”.

Aşıq Əmrahda: “Gül açanda onun tağı kəsildi.”, “Biçarə canıma yağı kəsildi”, “Şən ömrümün bir növrağı kəsildi.”, “Qapımızdan dost ayağı kəsildi.”

Hər iki müəllifin eyni adlı qoşmasının mətnini tutuşduranda aydın olur ki, Dədə Ələsgərin “Kəsildi” qoşması 6 bənd, Aşıq Əmrahın qoşması isə 3 bənddən ibarətdir. Lakin Ələsgərdə “Ömür bostanımın tağı kəsildi”/ Əmrahda “Gül açanda onun tağı kəsildi.”; Ələsgərdə “Daha deyib gülmək çağı kəsildi”/ Əmrahda “Şən ömrümün bir növrağı kəsildi.” misraları məzmunca; “Qapımızdan dost ayağı kəsildi” misrası isə birə-bir eynidir.

İki ustad aşıq arasında müəyyən etdiyimiz bu paralellik Aşıq Əmrah yaradıcılığına kölgə salmır, əksinə Dədə Ələsgər günəşinin işığında daha aydın görünməsinə təmin edir.

Aşıq Ələsgər sözünün təsiri Borçalı mahalının digər aşıqlarında aydın sezilir.

Borçalı aşıq mühitinin yetirməsi ustad sənətkarlardan Məhəmməd Sadaxlı (1930-2016) Qazax, Tovuz və Gəncəbasar bölgəsində məşhurlaşmış, dastanlar bağlamışdır.

Aşıq Məhəmməd Sadaxlının qoşmalarına nəzər saldıqda aydın olur ki, sənətkarın qoşmalarında rədif Dədə Ələsgər şeirlərinin rədifi ilə üst-üstə düşür. Məsələn, Aşıq Məhəmməddə “Olmasa” və “Lağ eylər” rədifli qoşmalar var.

Dədə Ələsgərdə rədifi “Ol” feilinin iştirakı ilə formalaşan 5 “Olmaz”, 1 “Oldu”, 1 “Olur”, həmçinin “Olacaqdı” qoşmalarla qarşılaşırıq. Eyni zamanda Aşıq Ələsgərdə “Eylə” apelyativli “Eylə”, “Eylər”, “Eyləməynən”, “Eyləmişəm”, “Eyləməyib” rədifli biri-birindən maraqlı, dərin məzmunlu qoşmalar, o cümlədən məşhur “Dağlar” rədifli qoşmasında “eylər” qafiyəsi vardır.

Müqayisə üçün hər iki şairdə rədifi “Eylə” feilinin iştirakı ilə formalaşmış qoşmalardan bir bəndə nəzər salaq:

Ələsgərdə “Eylər”;

Nakəs adam danışınan saz olar,
Kərəmdən kəm, səxavətdən az olar.
Nütfədən qarışan şeyitbaz olar,
Mərd də sığışdırmaz, nahaq qan eylər (5, s. 31).

Aşıq Məhəmməddə “Lağ eylər”

Vaxt olar ki, donər cərxi-zəmanə,
Vaxt olar ki, **namərd mərdə** lağ eylər.
Vaxt olar ki, qartal düşər dumana,
Vaxt olar ki, sar tər lana lağ eylər (6, s. 331).

Hər iki qoşmada lirik qəhrəmanın-aşığın zəngin həyat təcrübəsi, üslub, axıcı təhkiyə aydın duyulmaqdadır.

Dədə Ələsgərin isti nəfəsinin duyulduğu daha bir Borçalı aşıq mühitinin ustad aşığı Aşıq Kamandardır (1929-2000).

Aşıq Kamadar Borçalı mahalının Kəpənəkçi kəndində anadan olmuşdur. Saz havası “Fəxri” qəmli havasının yaradıcısıdır. “Ceyhun” imzası ilə də tanınır. Aşığın qoşmaları arasında “Bilərmə” rədifli və “Yaxşısı” ustadnamələri diqqəti cəlb edir.

Dədə Ələsgərdə də “Bilərsən” adlı ustadnamə var. Maraqlıdır ki, Ələsgərdə “Bil” feili xəbər şəklinin qeyri-qəti gələcək zamanında, sual intonasiyanın köməyi ilə bədii sual cümlələrinin rədifi kimi, Aşıq Kamandarda isə “bil” feili qeyri-qəti gələcək zamanda “mi” sual ədatı ilə bədii sual cümlələrinin rədifi kimi çıxış edir.

“Yaxşısı” rədifi isə hər iki sənətkarda qrammatik eyniliklə müşahidə edilir:
Ələsgərdə;

Arif olan gəlin sizə söyləyim,
İyid sözü mərdi-mərdənə yaxşısı,
Kişi gərək dediyindən dönməsin
Bilqardan bir zənana yaxşısı (5, s. 36).

Kamandarda;

Yuz il yağa zirvələrdən qar aşmaz,
Bohtan demə, sənə xeyir-kar aşmaz,

Qeybət etmək kişiliyə yaraşmaz,
Həqiqəti üzə desən yaxşıdı (6, s. 327).

Nümunədən də göründüyü kimi hər ikisi qoşmadır, hər ikisi ustadnamədir, hər ikisində klassik kişilik xüsusiyyətləri təsvir edilir.

Ələsgərdə:

Qəlbi düz olanın evi hac olu
Qonşuya gəc baxan özü gəc olu
İki arvadlılıq mardan acı olu,
Bez geydirsən bir canana yaxşıdı (5, s. 36).

Kamandarda;

Qəlbi duz, könlu düz dilin olsa da,
Haqsız, ədalətsiz zulum olsa da,
Əyilmə namərdə olum olsa da,
Mərdin kolgəsinə kusən yaxşıdı (6, s. 329).

Bəndlərin müqayisəsi janr, məzmun xüsusiyyətləri ilə yanaşı linqvistik paralellərin (qəlb, düz, yaxşı) də olmasını üzə çıxarır.

Nəticə

Ədəbi məktəb böyük sənətkarların yaradıcılığının xələfləri üçün örnək səciyyəli yoldur. Ədəbi məktəb yaradıcılıqda yeni bir dövrün, yeni bir yanaşmanın ədəbiyyatda təzahürüdür. Azərbaycan ədəbiyyatında Nizami, Füzuli, Vaqif, M.Fətəli Axundzadə, Sabir yazılı ədəbiyyatda özlərindən sonra gələcək söz sənətləri üçün yeni bir yaradıcılıq yolu müəyyən etdikləri üçün onları ədəbi məktəb yaratmış sənətkarlar kimi tanıyıırıq. Dədə Ələsgər və onun yaradıcılığı da klassiklərdə olduğu kimi Azərbaycan aşıq poeziyasında yeni ədəbi məktəb formalaşdırmışdır. Qətiyyətlə söyləmək mümkündür ki, Aşıq Ələsgərdən sonra gələn aşıqların heç biri Ələsgərin təsirindən çıxma bilməmiş, yeni bir aşıq məktəbi yarada bilməmişdir. Bu mənada “aşıq məktəbi” terminini Dədə Ələsgərə aid edib, ondan sonra gəlmiş ustad və ifaçı aşıqların tədqiqinin “aşıq mühiti” termini adı altında aparılmasının tərəfdarıyıq.

Lakin bu o demək deyil ki, Aşıq Ələsgərdən sonra gəlmiş aşıqlar Azərbaycan aşıq poeziyasının inkişafında rola malik deyil. Əksinə, Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində yazıb-yaratmış aşıqlar, o cümlədən Borçalı aşıqları aşıq sənətinə yeni töhfələr vermiş, aşıq şeir şəkillərini, aşıq havalarını, sazı, aşıq oyunlarını, həmçinin dastan yaradıcılığını qoruyub saxlamış, inkişaf etdirmişdir. Xüsusilə, Borçalı aşıq məktəbinin nümayəndələrinin Azərbaycan aşıq yaradıcılığının inkişafında müstəsna yeri vardır. Aşıq Əmrəh, Aşıq Məhəmməd Sadaxlı, Aşıq Kamandar, Xındı Məmməd və digər Borçalı aşıqlarının söz sənətkarlığında, musiqi ifaçılığında bunu aydın görmək mümkündür.

ƏDƏBİYYAT

1. P.Əfəndiyev. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. Bakı, “ADPU” nəşriyyatı”, 2008
2. M.Allahmanlı. Aşıq yaradıcılığının inkişaf mərhələləri. Bakı, “Elm və Təhsil”, 2011
3. M.Həkimov. “Azərbaycan aşıq ədəbiyyatı. Bakı, “Yazıçı”, 1983
4. Ə.Yerevanlı. Erməni-Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı əlaqələri. Yerevan: “Haypetrat”, 1958
5. Aşıq Ələsgər. Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Yazıçı”, 1988
6. AZƏRBAYCAN AŞIQLAR BİRLİYİ Ustad nəfəsli saz-söz ərməğanı. Bakı, “Zərdabi Nəşr” MMC, 2020
7. Mir Cəlal. Azərbaycanda ədəbi məktəblər (1905-1917). Bakı, “Ziyanurlan NPM”, 2004